

Emnenr. 80

Fylke: Buskerud

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Kemsedal

Emne: Folkemedisin

Bygdelag.

Oppskr. av: Ola Rudvin (f. 1899)

Gard:

(adresse): Hammerstadgt. 12 B, Oslo

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Folkemedisin.

I.

1. Beint ålment får ein seia at folk i eldre tid hadde si tru både om kva slag sjukdom det var vedkomande var feryd av, årsakene til sjukdomen og kva for lækjeråder som kunne hjelpe. Dei bygde si tru og sin kunnskap vedkomande desse ting både på den nedervda tradisjonen, det andre samtidig meinte og si eiga røynsle. Dei søkte råd og hjelp til å kunnige folk i grenda eller bygda, i verste fall til å doktoren. Men han var dyr, så dei kunne ikkje søkje lækjarhjelp i utbrensmål. Det var som regel berre når sjukdomsleilet var svært alvorleg, så det såg ut som det sto om livet. (På ein gard i ei fjellgrend laust dei hente doktor, han budde på Nes, ca. 6-7 mil borte. Doktorutjinga kom på ca. 60 kroner - det var ved hundreårsstiftet dette hende. Og dei rekne med at desse 60 kroner var ein tredjepart av den iirretelke garden kunne gje, av det dei kunne «vende» d. v. s. i pengar).

2. Også i eldre tid var folk klare over at some sjukdomar gjikk som «farangar», andre ikkje. Men smitte var ^{hvedele} dei nok ikkje kunnskap om.

Rød mot smitte høyrde eg like om i min oppvekst, dei sto vel nok så rådvillt i så måte. Men det som dei trakk kunne hjelpe, måtte helst vere eit eller anna som smakte sterkt eller lukta sterkt, og så grep dei til det som dei hadde høyrte gjete av slike ting. (Min detaljert vert eg ikkje å fortelja om spørsmålet).

3.-4. Tredje medisinar til bruk feur eg knept det var stort av - dersom nokon ikkje var så "forsyn- leg" at vedkommande hadde rådd seg til med det.

Tjøre og salt hadde dei alltid liggjande (det vart helst mylla som medisin til dyr, ~~MINNENDE PÅ VANDREKORT~~), kvae var litt å finne, brunevin hadde somme, kamferspiritus, nafla og andre kjipe medisinar hadde dei kanskje ståande, like eins "plåst" (salve) t. d. vaskin, halg fekk dei med slaktinga, grant andlag kunne dei lage, like eins "lovedeig" (ein liten deigklump som fekk plass i loven). Under slaktinga tok dei vare på dei kunne sjåans (hinne) over magesekken på dyret. Dette turka dei og mylla til om lag (bend) på sår (gjern med "plåst" under).

5. Tjå jordmore kunne dei få guse medisin som ho mylla i praksisen sin, helst antiseptika (borsyre, kullamat o. a.). (Jordmore utføise og vaksinasjonen i min barndom - på skulebarna).

6. Kvae mylla vett somme til å leggje på verbesår. Tjøre vart og mylla til sårsmurning (vil helst blandes med halg), men helst på dyr.

7. "Treak" vart ikkje rekna som medisin, men som god vare (snop). Det var ganske vanlig at dei kokte "treak" på stovane ist på sommaren: Dei sauka briskebær som dei renska og kokte ut (i fleire vata) i preimkjelen. ~~Stort~~ Logen kokte dei så inn (samstundes i ei gryte gjern, om porjonen ikkje var altfor stor) til det vart passe tjukt (slivt). Dette prøvde dei ved å la litt

II.

Lekjarane.

I min barndom var det, så vidt eg veit, eingur i bygda som drein rasjonell lekjarverka end. Heller ikkje høyrde eg gjestord om nokon som hadde gjort det før. At det likevel i eldre tid kan ha vore dei som drein det til å bli eit slag byggedoktorar, er ikkje dermed utvilsdig.

Derimot var det somme i bygda som "koppa-på" (koppa) folk, tok ut rust (skinsprett) or ~~de~~ andlet og augo og elles visste om gode råd for ymse åtkomer. Eg hugsar tilis at ein av dei eldre i grenda Koppa var ein gong for bannverk. Og ein annan tok ut eit lite sandhorn som far hadde fått i anga (instruente var ein metthandt kor, lodda og fortinna kaffelijelar, skelle i stand klodder og lommeur osv. han ~~var ut~~ hadde "førstöringsglas" som han då gjorde seg bruk av). - (Like eins hugsar eg ein mann som årelet ei ku - årelating på folk såg eg ikkje, men høyrde om det).

Elles mykje folk dei rædeme dei hadde sett eller høyrte gjete og doktorerte i sin egen heim så langt dei evla.

Lekjeråder

Lekjeråder laga av gras og urter høyrde eg ikkje om at nokon laga, heller ikkje høyrde eg tale om oppskrifts. Vata frå hulsoljilder var utkjent, det eg veit. Brennvin var kanskje mykje til å "støppe" somme ting i (d. v. s. laigse opp). Dei loigte gjelde opp kamferklemper i spurius i kamfer spiri- tus. Vidare brukte dei omslag, m. a. også grant- omslag (mot forskveigjar). Og så var det "love-

på ein pine og kjøle av i eit vass-kjerald.
Treakken vart rulla ut i "skjøtt" (skjøtt) ca.
15 cm. lange, og desse stugene vart pakka ein i
never (no nyttar dei "smørpapir").

8. "Dyveldrukt" og "bevergjil" høyrer eg viss
nemnt i min barndom, men kan ikkje minnast
noko meir om det.

9.-10. Kven som samla ein, og ~~to~~ kortis dei
tok vare på dei guss ting, kan eg ikkje minnast
noko om.

11. Fri apoteket vart nok somme ting kjøpt,
men nemner delstjor er meg ubjunde.

12. Elektriske "belte" o. l. ting vart
mykje overbrukt i avisen i min barndom,
og det var viss somme som skreiv "heim"
slukt og andre patentmedisiner. Eit fluidum
dei kalla "pa-in" ("Expeller Pain" sto det i
annonsene), kunda dei snart på, for det
var så strømlig "sterkt" ("pain" var til o
smørja seg med for gikt og anne).

13. Oppskrifter på medisiner har eg ikkje
sett, men for det kan det ha funnest.

14. Lakjebøker - av gammalt opphav - sag eg
ikkje noko til.

15. Kemfer, d. v. o. kamfer oppløyst i spiritus,
nytte dei jamleg mot tannverk. Mot "krims"
(forhjølelse) nytte dei terpeninklutar som dei la
på halsen, eller dei drakt kokket mykje der det
var oppløyst lakris (som dei kjøpte tyi kremaras).
Mot verkfingrar nytte dei lovendig og visetud
oggi kvæ (som ouslag). Mot forskaving grant-
ouslag. Somme brukte brennvin og mas
krinjake, bronkitt o. slek ting.

leig", ein liten sleigklump som dei elta i handloven. Den le dei som omslag ~~på sår~~ ~~og~~ slag på verkefinger (skur eg), broke (eller slag) og forskuing. - Lei rød var å pisse på sår.

Lekjebøker

Sag eg ikkje og høyrer heller ikkje tale om d.o. v. eldre bøker (nyare lekjebøker ~~kan~~ varst kjøpt eller kvart). Men fordi kan dei ha funnest.

14-8-61.

Ola Rudvin